Samoupravni je sustav mogao funkcionirati jedino putem "servisa udruženog rada" gdje je cijena kapitala bila nepotrebna (izvor političke moći). "Samoupravno dogovaranje i sporazumjevanje" imalo je za cilj supstituirati negativnosti samoupravnog modela privređivanja. Rigidnost poslovnih banaka se je povećavala rastom oligopolne strukture privrede, te potrebom ravnomjernog razvoja (zahtjev nerazvijehnih kao uvjet političkog mira) svih djelova prethodne države (savezni i republički fondovi za nerazvijene).

Meko budžetsko ograničenje bila je pretpostavka da model funkcionira. Proširenu reprodukciju su osiguravali devizni financijski suficiti stanovništva (izvoz radne snage). Kada je rast devizne štednje usporen, dinamiziralo se zaduživanje u inozemstvu (dodatno potaknuto naftnom krizom) i sustav je (zbog prisutne politike) upao u duboku krizu iz koje više nije bilo povratka. Pokušaj brojnih reformi nije mogao uspjeti upravo zato što su inicijatori reformi bili temeljna brana njihovom uspjehu.

Raspad Jugoslavije i zamjena samoupravnog tržišnim modelom nije proveden osmišljeno, već ga je stihija mjenjala. Bankarski sustav je dijelio sudbinu tih i takvih promjena.

Izostajanje koncepcije i strategije razvoja (o ovom najbolje svjedoči ukidanje Zavoda za plan) onemogućilo je jasno usmjerenje promjena (odnos sustava i politike u uvjetima nelinearnog vremena). Osnivanje velikog broja banaka (što se nije smjelo dozvoliti) samo je derivacija nepostojanja koncepcije i strategije razvoja. Antiinflacijski program iz listopada 1993. godine nije "preveden" u Stabilizacijski i Razvojni program upravo zbog nepostojanja koncepcije i strategije razvoja. Da se mnogo toga samo formalno mjenalo (u institucionalnom pogledu, dakle, uvođenju tržišnog modela privređivanja) pokazuju, između ostalog, nepodmirena potraživanja koja se stalno povećavaju. I dok je u uvjetima društvenog vlasništva ovo bilo moguće tolerirati, u uvjetima privatnog vlasništva, zbog. učinaka preraspodjele, egzistsencija nepodmirenih potraživanja je nedopustiva.

Ignoriranje realne inflacije (nepodmirena potraživanja samo su tek njezin manji dio) je polako, ali sigurno, svekolike probleme privrede usmjerilo u bankarski sustav. Banke su postajale "kolektori" svekolikih društvenih problema. Da je u kojem slučaju politička intervencija političke vlasti bila veća, umjesto tržišnog modela privređivanja ponovo bi imali "državni socijalizam". Pri tome valja reći da bi on bio relevantno inferiorniji u odnosu na prethodni model samoupravnog sustava.

Rješenje za nagomilane probleme u bankarskom sustavu pokušalo se naći u sanaciji i stečaju banaka. Rezultat je bio porazan. Porezni obveznici su dobili novi račun. Javnost je izgubila povjerenje. Problemi se iz dana u dan usložnjavaju i cijena njihovog rješenja dnevno raste.

U svibnju 1999. godine, na znanstvenom skupu "Dugoročna strategija gospodarskog razvoja Hrvatske" održanom u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, a objavljen u časopisu "Ekonomija/Economics", RIFIN Zagreb, broj 4, lipanj 1999., u radu "Kako iz krize", na stranici broj 875. sam ustvrdio:

"Kao što je znano stanoviti je broj banaka otišao u stečaj. Novi kandidati za stečaj svakim

danom se pojavljuju. Postavlja se pitanje je li to pravi put rješavanja nagomilanih problema u bankaskom sustavu. 30% obavezna rezerva ukazuje da velik dio depozita depozitara je u središnjoj banci. Pridoda li se tome odnos vjerovnik-dužnik tada je jasno da sustav u značajnoj mjeri rezultira tom i takvom stanju. Ne promjeni li se stanje, tada gotovo sve banke mogu otići u stečaj. Što smo učinili danas, ako za šest mjeseci shvatimo da banke uopće nisu morale ići u stečaj. Osiguranje depozita banaka u stečaju od strane Agencije (čitaj: države) teretit će proračun za 3,5 milijardi kuna. Postavlja se pitanje smijemo li u ovoj situaciji dodatno oporezivati porezne obveznike. Ili drugačije rečeno što bi značilo da su se 3,5 milijarde kuna dodjelile znanosti i obrazovanju?"

Mišljenja sam da bi bilo potrebno oformiti ekspertnu grupu koja bi case by case ocjenjivala banke i preporučila način izlaska iz krize određene banke. Naime, valja ukazati da vrijeme nikada nije linearno i da kompozicija vremena (npr. utjecaj okružja - privrednog sustava - na vrijeme kao ekonomsku varijablu) može povećati odnosno smanjiti trošak prilagodbe. Uzmimo primjer banke koja u pasivi svoje bilance ima depozitare koji su korisnici proračuna a u aktivi komercijalne korisnike, dakle građane i poduzeća. Pretpostavimo, nadalje, da se krediti uopće ne mogu naplatiti. Koji je učinak? Rezultat takvog stečaja bi bio da je država točno onoliko platila depozitarima koliko su depozitari izgubili. Pored toga u stečaj će otiči i niz poduzeća koja bi vjerojatno u funkciji vremena ostvarila profit bar da se servisira kredit. Nadalje, bilo bi manje nezaposelnih a društven i peroizvod bi bio veći. Donijeti odluku da neka banka ide u stečaj nije dovoljno samo reviziorsko ili neko slično mišljenje. Kada je riječ o dilemi da li ili ne otvoriti stečaj nad poslovnom bankom, u analizu svakako valja uključiti makroekonomske učinke. Mikroučinci nisu dostatni za validnu odluku.

Svakako bi valjalo oformiti poseban ekspertni tim koji bi pomogao bankama u prilagođavanju novim uvjetima. Neodrživost postojećeg broja banaka i štedionica moguće je rješiti "spajanjem" većeg broja banaka i štedionilca bez nepotrebnih ekcesa. Ovakav pristup nam se čini i razvojnim jer bi povezivanjem većeg broja manjih banaka i štedionica postojeći kreditni volumen učinili učinkovitijim."

Dolazak stranih banaka nije ispunio očekivanja. Vjerovalo se da će strane banke značajno utjecati na restrukturiranje domaćih banaka te da će utjecati na smanjenje kamatnih stopa. Ništa se od toga nije dogodilo jer se ništa i nije moglo dogoditi. Naime, strane banke su sa distance promatrale događanja i polako ali sigurno preuzimale zdravu komitentsku strukturu. Svaka krizna situacija je bila razvojna šansa stranih banaka što se je lijepo moglo vidjeti iz dinamike rasta bilance stanja tih banaka. Valja reći da u industrijama rastućeg prinosa bilanca stanja (dokaz rasta aktivnosti) jest temeljni izvor uspješnosti.

Da pojasnimo. Strane banke (osnivači banaka u Hrvatskoj), su donijele svoju superiornu tehnologiju ne s namjerom da se unaprijedi učinkovitost domaćih banka, već je to predstavljalo izvor konkurentske prednosti. Nadalje, banke kćeri su bile podržane neuporedivo jeftinijim izvorima sredstava. Dovoljno je uporediti kamatne stope na njemačku marku u zemlji i inozemstvu. Izneseno je rezultiralo većom efikasnošću banaka kćeri usprkos manjim kamatnim stopama što znači i nižim rizicima. Istovremeno one ne utječu na kamatne stope jer ne mogu i ne žele (a zašto i bi?) postati price leaderi.

Velike, pa i najveće banke postaju za inozemstvo zanimljivi projekti. Kupujući "velike" banke (koje su prošle proces sanacije) kupuju zapravo bilancu stanja koju potom mogu u kratkom roku "očistiti" i pripojiti ih kao branšu svojoj mreži. Tu je bitno istaknuti dva momenta. Prvo, napustit će se kreditna i svaka druga podrška u razvoju tvrtki ispodprosječne efikasnosti. I drugo. preuzete banke će se na hrvatskom tržištu ponašati logikom marginalnih a ne ukupnih troškova što čini njihovu pripadnost nacionalnom bankarstvu tek neutemeljenu želju. Ovo će rezultirati da će lošiji dio gospodarstva pristupiti domaćim bankama koje su i same u neravnopravnom položaju. Slijedeća destinacija tim bankama i gospodarstvu je Ministarstvo financija odnosno porezni obveznici.

Da pojasnimo. Internacionalizacija bankarskog sustava znači trenutno preuzimanje kriterija učinkovitosti iz zemalja vlasnica domaćih banaka. Ovo nadalje znači da tvrtke koje se ne mogu trenutno prilagoditi moraju prestati sa privrednom aktivnošću. Ovo može na nivou zemlje značiti lom hrvatske privrede. Drugim rječima privredna struktura nije u stanju adekvatno pratiti proces internacionalizacije banaka. Dramatično smanjenje porezne presije može imati tek ograničene rezultate.

Izneseno ne predstavlja perspektivu već je to dasnašnja realnost. Pored stranih banaka realno je očekivati da će pored Privredne banke biti prodane i sve veće banke u Hrvatskoj što je već javno prezentirano. Moguće je zamisliti da će preuzimanje "obalnih banaka" za manje od milijarde dolara rezultirati prodajom turističke grane najvećeg izvoznog hrvatskog proizvoda. Hrvatskoj narodnoj banci ostaje da postane sanator ili strečajni upravitelj preostalog dijela banaka. Ostale mjere neće moći učinkovito provoditi jer je mogućnost odgovora internacionaliziranih banaka (zbog moguće politike marginalnih troškova) pasivizacija u bukvalnom smislu riječi.

Zaključno valja istaći da autonomnost HNB postaje upitna jer postojanje oslonca internacionalziranih banaka na svoje matične banke zapravo znači eurizaciju hrvatskog sustava bez obzira da li Hrvatska uvela ili ne euro kao nacionalnu valutu. Kada se ocjenjuje bankarski sustav (podsustav) kao dio privrednog sustava tada valja imati u vidu da su kriteriji privrednog sustava istovremeno i kriteriji bankarskog sustava. Iz tih razloga valja sa pažnjom analizirati MMF-ovu ocjenu bankarskog sustava koja je nedavno objavljena.